

IBBY NOVICE

31. SVETOVNI KONGRES IBBY

Z 31. kongresa IBBY, ki je pod naslovom Zgodbe v zgodovini – zgodovina v zgodbah potekal od 7. do 10. septembra v Kopenhagnu na Danskem, objavljamo prevod že tretjega plenarnega referata (prispevka Fernanda Savaterja in Torbena Weinreicha najdete v prejšnji številki revije).

Ondjaki (rojen leta 1977), ki je na Portugalskem diplomiral iz sociologije, piše pesmi, novele, kratke zgodbe in romane ter literaturo za otroke; ustvarja tudi za film in gledališče. Njegova dela so prevedena v angleški, nemški, francoski, španski, italijanski in kitajski jezik. Za prevod njegovega prispevka smo se odločili iz dveh razlogov: tako kot organizatorji kongresa smo tudi mi želeli opozoriti na izjemno pestrost vsebin in oblik svetovne mladinske književnosti pa tudi družbenega odnosa do nje; avtor pa je vzbudil naše zanimanje tudi zaradi njegove informacije, da se pripravlja prevod njegovega romana v slovenščino.

Ondjaki (Nдалu de Almeida)

Angola

DELITI SANJE: OTROŠKE ZGODBE V ANGOLI ...

Uvod

Angola je država, ki je bila kolonizirana celih 500 let. Portugalci so dosegli Kongo leta 1482 z odpravo, ki jo je vodil Diogo Cão.

Politično, kulturno in versko vsiljevanje je povzročilo razne vrste prepovedi, prepovedano je bilo celo lokalno izražanje. Stoletja kasneje in po odpravljenem suženjstvu so črnci in mulati v Angoli čutili močno družbeno diskriminacijo. Celo nekatere belce, rojene v Angoli, so klicali »drugorazredni belci«.

Upori prebivalstva so se začeli že zgodaj. Izolirane upore na južnem in vzhodnem delu države, ki so jih začeli in nadaljevali že znani uporniški narodi, je vojaško nadzoroval portugalski kolonialni režim. Angolski narod je nastajal sproti iz te stalne prisotnosti ljudi, ki so prihajali z onstran morja, iz ljudi, ki so tam že bili, in iz tistih, ki naj bi se rodili kot sadež omenjene kulturne mešanice. Politično in finančno vplivni ljudje so naseljevali obalna območja; čez nekaj let pa se je začelo »osvajanje« angolske notranjosti.

Končno so organizirani upori dosegli tudi večja mestna območja. Mesta, kot so Benguela, Lubango, Huambo in prestolnica Luanda, so postala središča ideološke organizacije upora proti kolonialni zasedbi. V začetku 20. stoletja je nekaj novinarjem in izobražencem uspelo izdati besedila, ki so vzpodbujala neodvisnost ali avtonomijo Angole.

Portugalski režim pa je bil vse bolj zadovoljen z izvoženimi bogastvi iz Angole in iz drugih afriških kolonij in je zagovarjal stališče, da so ta območja zgolj »portugalske province«. Zavest nekaterih izobražencev in posameznikov, aktivnih v politiki in v kulturi, je bila povod za nastanek raznih gibanj za neodvisnost.

Pisatelji in vojna(e)

Pepetela, eden najbolj znanih angolskih pisateljev (bil je tudi gverilec in poveljnik Severne fronte) je začel odkrivati svoj dar za pisanje že v času gverile. »*Ngungove dogodivščine*«, ena najbolj branih angolskih knjig pred neodvisnostjo in po njej, je bila napisana kot priručnik za portugalski jezik in kot kulturna referenca za angolske otroke.

Ngunga naj ne bi bila knjiga. Bil sem na vzhodu in preverjal MPLA-jeve baze. Prvič naj bi se izvedelo, koliko baz je bilo, koliko ljudi, koliko orožja... hodil sem iz baze v bazo in istočasno spremljal izobraževanje ter pomagal učiteljem (...).

Začel sem se zavedati, da so imeli otroci le šolske knjige za branje portugalsčine, in prišel do zaključka, da bi bilo potrebno izdelati oporna besedila. Tam se začne *Ngunga*. (...)¹

Napisana in izdana je bila leta 1973, in sicer s pomočjo kulturnih služb stranke MPLA. Knjiga »*Ngungove dogodivščine*« je didaktična zgodba, ki govori o mladeniču z odločnim in trdnim značajem, ki sledi poti drugih pionirjev MPLA-jeve gverile in se nauči biti mož s svojim lastnim razmišljanjem. V knjigi »*Ngungove dogodivščine*« Pepetela opisuje tudi geografijo, živalstvo in rastlinstvo države. Knjigo so veliko uporabljali pri pouku, ki ga je organizirala sama gverila, in tudi v uradnem angolskem izobraževanju po neodvisnosti.

Drugo veliko ime angolske literature je Luandino Vieira.² Pisatelj, ki se je že v zgodnjih letih pridružil stranki MPLA, je bil aretiran zaradi zarote proti portugalskemu kolonialnemu sistemu. Bil je obsojen na 14 let zavora, vendar je tudi tam nadaljeval s pisanjem. S pomočjo pisateljev mu je uspelo besedila spraviti v javnost; bila so objavljena v Angoli in na Portugalskem. »*Luuanda*«, zbirka pravljic je bila nagrajena z nagrado Portugalskega društva pisateljev, zaradi česar je portugalska tajna policija vdrla v omenjeno društvo in ga zaprla. Ime Luandina je tako postalo še bolj znano kot njegovi literarni junaki. Tudi kadar Vieira ni ustvarjal za otroke, je v svojih delih opisal veliko zanimivih dogodkov, povezanih z angolskim otroštvom. Ve-

¹ Pepetela v intervjuju na spletni strani »Portal da literatura« ali »Portal književnosti«.

² Rojen je bil na Portugalskem, vendar se je vedno imel za angolskega državljana. Leta 1959 je pristal v zaporu, obsojen zaradi povezav z gibanjem za neodvisnost (proces 50-ih), nekaj časa za tem je bil izpuščen. Leta 1961 je od Portugalskega društva pisateljev, ki mu je predsedoval Manuel de Fonseca, za delo »*Luuanda*« prejel nagrado Castelo Branco. Ta nagrada je pripomogla k temu, da je PIDE/DGS (portugalska politična policija med 1945 in 1969) izpeljala akcijo za razpad društva. Istega leta je bil ponovno aretiran in obsojen na 14 let zavora. Kazen je preživel v Tarrafalu na Zelenortskih otokih. Leta 1972 so ga pogojno izpustili in vrnil se je na Portugalsko, kjer je imel stalno prebivališče. Leta 1975, po osamosvojitvi Angole, se je vrnil v svojo deželo, kjer je ostal do leta 1992.

dno se je ukvarjal z občutljivimi in globokimi družbenimi problemi. Tudi ko je bil v zaporu, je Luandino Vieira aktivno sodeloval v boju za osvoboditev.

Gverilec Agostinho Neto (po poklicu zdravnik), ki je leta 1975 postal prvi predsednik Republike Angole, je svoj čas namenjal politiki in književnosti. Kot da bi bila ustanovitev in usoda države že od nekdaj povezani s knjigami.

Med kolonialno vojno pa vse do leta 1975 in tudi med državljanskimi vojnami v času od 1975 do 2002 je bil razvoj književnost zaradi družbeno-političnega stanja otežen.

V začetku 20. stoletja sta bili proza in kronika najpopularnejši zvrsti angolskih pisateljev. Po obdobju petdesetih let do današnjih dni je bila Angola priča rojstvu velikega števila pesnikov, prihajajočih iz različnih delov države.

Kot povesod po svetu je tudi Angoli vojna prinesla številne druge nujnosti in prioritete.

Osemdeseta leta

V osemdesetih letih je v angolski književnosti doživela uspešen podvig predvsem poezija. Za to obdobje so bile značilne družbene in gospodarske težave, posebno v notranjosti države, kjer se je vojna okrepila. Mesta so postala območja priseljavanja velike množice ljudi z juga in vzhoda Angole. Prestolnica Luanda, kjer je živel politična in gospodarska elita, je bila tudi kulturno središče države. V njej so se odražale etnične, kulturne in družbene tendence skoraj celotnega angolskega ozemlja. Odmevi tega stanja

so očitni tudi v književnosti. Več knjig je posvetilo pozornost Luandi in njenim mestnim značilnostim.

Poezija si je na drugi strani dovolila iti dlje. Imena, kot so: Ruy Duarte de Carvalho in kasneje Ana Paula Tavares, João Maimona, José Luís Mendonça so se pojavila na državni pesniški sceni z bolj sodobnimi in abstraktnimi pesniškimi toni, čeprav še vedno s poudarjenimi vidiki angolske tradicije. Mesto in podeželje se tokrat spopadeta v poeziji, a se predstavita tudi v harmoniji.

Kaj pa otroška književnost? Je bil v težkih osemdesetih letih v Angoli prostor za to literarno ustvarjanje?

Prav v osemdesetih je otroška književnost začela pospešeno nastajati. Pojavila so se dela Daria de Mela, Gabriele Antunes in Cremilde Lime.³

Pojavi se torej skrb za širitev književnosti, ki je zaveznica estetskih vidikov in ki bi naj poudarila uveljavitev angolske kulture, istočasno pa upoštevala in spoštovala otroško književnost kot literarno umetnost: »otroška književnost je predvsem književnost. Slednja predpostavlja umetnost, lepoto in radost in nenazadnje otroški izraz, ki jo označuje«⁴

V primeru Angole, ki je v času neodvisnosti posvojila portugalski jezik kot uradni jezik, se je pojavilo vprašanje, kam naj bi spadali t. i. »državni jeziki« (umbundu, kimbundu, kikongo, tchokwe, itd.):

»(...) Ker je naš način govora tako raznolik od regije do regije in ker kratko malo ne obstajajo jezikovna pravila, se sprašujemo, kateri jezik naj bi torej bil izvoljen. Težko vprašanje, ki je ostalo brez odgovora.«⁵

³ Nekatera dela Cremilde Lime: »Pozlačen tambarino«, »Verižica in koruzni storž«, »Nguiko in manioke«, »Kianda in fušijeva barčica«, »Sadež mucua, ki se je gugal v vetru«, »Magični sadež maboque«, »Stara, polomljena sanga«, »Mussulo, začarani otok« in »Rdeči balon«.

⁴ FERNANDES, Maria Celestina, v »Pojav in razvoj angolske otroške književnosti po osamosvojitvi«, konferenca, predstavljeno na konferenci v Braziliji, Rio de Janeiro, julij 2008.

⁵ Isto kot 4.

Knjigo »Škatla«, ki jo je napisal Manuel Rui, bi lahko imeli za prvo otroško knjigo, izdano po osamosvojitvi. Leta 1977 je žena prvega angolskega predsednika Maria Eugénia Neto izdala knjigo »In v gozdovih so živali spregovorile«, ki je prejela častno nagrado Kulturne komisije takratne Nemške demokratične republike za UNESCO.

Zveza angolskih pisateljev (UEA) je v tem obdobju tudi prispevala k publikaciji različnih del.⁶

Devetdeseta leta

Prestolnica Luanda je bila kulturno in politično središče države še kar nekaj časa. Koncentracija kulture, igralcev in same umetniške dinamike je bila v Luandi, razen nekaj izjem, ki jih je organizirala vlada v drugih mestih, neporušenih med vojno.

Po volitvah leta 1992 in z začetkom nove državljanske vojne takoj za tem je sprememba političnega sistema imela takojšnje posledice na vseh področjih. Četudi je bila vojna, se je gospodarsko življenje precej spremenilo. Pojavile so se nove založbe, v katerih je bilo veliko prostora za prozo, poezijo in tudi otroško književnost. Bilo pa je malo literarnih ustvarjalcev.

V devetdesetih letih so poleg Daria de Mela pisali še Celestina Fernandes in Cremilda Lima. Leta 1992 je Maria João, pisateljica iz Lubanga, izdala knjigo »Šola in gospa posoda«, refleksijo o mestu pločevinastih posod mleka, ki so

jih zaradi pomanjkanja stolov uporabljali za šolske sedeže.

Od leta 2000 naprej je na sceno otroške književnosti vstopilo nekaj novih pisateljev: Yola Castro, John Bela in moja malenkost s knjigo »Ynari: punčka s petimi kitkami« (2002).

Osebna beležka: Ondjakijeve knjige in življenjske izkušnje

Angola je razdeljena na 18 provinc. Glavno mesto Luanda je bila vedno opredeljena kot »država, ki ne spada k ostali Angoli«. Zaradi družbenih in političnih vprašanj, ki so že bila omenjena, in zaradi paralelizma, ki se pojavlja povsod po svetu, je prestolnica glavno območje najrazličnejših tipov moči in vpliva.

Odraščal sem v tem mestu v osemdesetih letih in bral prej omenjene knjige. Socializem kot politični sistem je bil temelj mojega izobraževalnega sistema. Angola je nato doživela politično tranzicijo in je od leta 1991 demokratična država.

Otroci, ki sem jih jaz srečeval v angolski ali mozambiški književnosti, ki je bila na voljo v šolah, so bili resnični otroci, ki so me spremljali v mojem vsakdanu. Z izjemo zgodb, ki so obravnavale čas pred osamosvojitvijo, je veliko zgodb (npr. Knjiga »Ko bi le bil val«, ki jo je napisal Manuel Rui) obravnavalo konkretne vidike resničnosti, ki je obstajala in je bila na dosegu rok. Še več: moja generacija je bila tista, ki je doživela vse,

⁶ »V istem obdobju je UEA izdala nekaj otroških knjig znotraj zbirke *Rdeče akacije*, med njimi: »Ena pesnitev in sedem zgodb iz Luande in Benga«, avtor José Alves; »Bilo je nekoč, da jaz ne povem nikoli več«, avtor Octaviano Correia; »Stare zgodbe, nove obleke« avtorica Gabriela Antunes; »Fá...PE...LÁÁÁ!!!«, avtorica Maria de Jesus Haller; »V državi šal« in »Hočeš slišati?«, avtor Dário de Melo.« [FERNANDES, Maria Celestina, v »Pojav in razvoj angolske otroške književnosti po osamosvojitvi«, predstavljeno na konferenci v Braziliji, Rio de Janeiro, julij 2008.]

kar je književnost o osemdesetih letih kasneje opisovala.

Jezikovne vidike (nastale s pomočjo glasbe in šal na račun drugih),⁷ družbene vidike (obnašanja, ki so bila povezana z osemdesetimi leti, politične nagovore in otroška posnemanja socialističnega sistema, načina oblačenja, družbenih pravil, itd.), ki so se pojavljali v književnih delih, smo takoj prepoznali kot resnične. To je bila lepota književnosti: vse, kar je bilo napisano, čeprav velikokrat domišljeno z umetniško bolečino, je bilo istočasno družbena resničnost našega vsakdanjika.

Ulica in šola sta bili vedno glavna prostora našega otroštva. Znana fraza, ki se je pojavljala v naših zvezkih in šolskih priročnikih, »nalivno pero je pionirjevo orožje«, je postala naš življenjski slogan. Resničnost je bila naslednja: knjige, peresa, branja in pisanja so izvajali revolucije. Nekateri smo verjeli v moč peresa in knjige.

Šolsko branje povesti »*Ubili smo psa, ki je bolehal za kožno boleznijo*« mozambiškega pisatelja Luisa Bernarda Honwane, je vplivala na cele generacije. Podobno se je zgodilo z neverjetno pripovedko »*Ko bi le bil val*« in s poezijo Agostinha Neta, Antónia Jacinta in Viriata da Cruz. S slednjim bi rad poudaril, da je na srečo bila naša generacija vedno obkrožena z dobrimi knjigami in besedili.

Leta 2002, teden pred koncem angolske državljanske vojne, sem obsedel z veliko željo, da bi napisal otroško zgodbo. Vedel sem le, da bi rad pisal o lepi punčki s petimi kitkami, ki bi se žrtvovala za to, da bi se vojna končala. Ta punčka, ki je del zgodbe moje knjige »*Ynari: punčka s petimi kitkami*«, je izgubila po eno kitko v vsaki od petih vasic, ki so bile v vojni. Vzrok vojne v teh petih vaseh je bila izguba katerega izmed čutov ljudi, ki

so tam živeli: sluha, okusa, vida, itd. Na koncu zgodbe, ko Ynari konča z vsemi vojnami, poišče »zelo staro starko, ki uničuje besede«, in jo prosi, naj uniči besedo vojna. Mislim, da bi vsakdo iz moje generacije, ki je doživel vsa ta neskončna leta vojne, rad srečal to starko.

Glavna referenca v knjigi »*Ynari: punčka s petimi kitkami*« je odprt prostor na podeželju, moje jasno raziskovanje tistega, česar nisem dobro spoznal. Rodil sem se in odraščal v Luandi. Zaradi nenehnih vojn je bila notranjost Angole za nas bajesloven in nedostopen prostor. Knjiga Ynari predstavlja tudi zame iskanje nekega nauka zemljine moči in magije, ki se je ne da razložiti: potrebno jo je doživeti.

Kar sem resnično poznal, so bile ulice in šole v Luandi. V mojem najnovejšem romanu, ki ga nekateri imajo za mladinsko knjigo, se znova pojavijo otroci z magično močjo in resnimi odločitvami. Ko so hiše neke četrte ogrožene s postavitvijo znamenite stavbe iz osemdesetih let, tj. mavzoleja balzamiranega telesa predsednika Agostinha Neta, se otroci odzovejo in tiho odločijo: potrebno bi bilo porušiti velikansko stavbo iz cementa prej, kot se bodo odrasli odločili porušiti njihovo četrto. Napačno razlago, da gre v knjigi za napad na osebnost prvega angolskega predsednika, pojasnujem s svojim mnenjem, da hoče knjiga samo opozoriti na moč čustev v otroškem svetu: otroci branijo vse elemente, ki sestavljajo korenine njihovega srca in njihovega sveta. In ena hiša, ena četrto je lahko svet vsakega otroka. Tudi najpreprostejše stvari imajo v otroštvu zaradi čistosti in intenzivnosti doživljanja večje razsežnosti. Tudi magije in strahovi.

Moja druga otroška, še neizdana knjiga, se imenuje »*Kolo, ki je imelo brke*«. Posvetil sem jo angolskemu pisatelju

⁷ Šali na račun drugih se v angolskem dialektu reče »estiga«; opisuje besedno prerekanje med otroci, katerega cilj je užaliti drugega (avtorjeva definicija).

Manuelu Rui-u. Zgodba se odvija na ulici, kjer pisatelj živi. Skupina otrok si poskuša izmisliti in napisati zgodbo, da bi na ta način dobili kolo, ki ga ponuja državni radio za najboljšo luandsko otroško zgodbo. Ker vsi vedo, da je »stric Rui« pisatelj, se začne po ulici govoriti, da pisateljevi brki imajo črke, naglase in magične stavke, ki so skrbno pospravljene v škatlico vsak četrtek, ko jih pisateljeva žena pometa z miniaturno metlo. Prijatelji stkejo načrt, kako bodo škatlo ukradli, vendar pa se v zadnjem trenutku zaradi prijateljstva s pisateljem osrednji lik odloči, da ne bo uresničil načrta. Namesto tega pošljejo državnemu radiu iskreno in nerodno pismo, polno napak v portugalskem jeziku, naslovljeno na tovariša predsednika. Pismo pravi, da bi predsednik moral podariti kolo vsem angolskim otrokom.

Za zaključek naj poudarim, da je angolska otroška literatura spet v vzponu. Sploh zaradi gospodarskega boom-a, v katerem se je znašla država, in miru, ki prinaša možnost lažjega ustvarjanja,

pa tudi zaradi fenomena, ki sem ga poimenoval »mestna govorica«. Slednjo ustvarja nova generacija ljudi, rojenih v Luandi, katerih predniki izhajajo iz drugih delov države. Svoje prispevajo tudi predstavniki bogatejših generacij Luande, ki so imeli možnost potovanj in študija zunaj države in se dandanes vračajo z vplivi drugih zgodb in z odmevi drugih življenjskih izkušenj.

...

Iz svojega zornega kota sem zadovoljen z literarnimi pojavi, ki predstavljajo novo nastajanje državne književnosti. Nove literarne težnje vsebujejo tudi fenomen »mestne govorice«. Najdemo jo lahko npr. v šalah na račun drugih, anekdotah, tudi v gledališču, ki prinaša luandske življenjske izkušnje, v besedilih za glasbo. Sodobno gledališče in književnost zrcalita angolsko družbo sodobnega vsakdana. Z nastankom novega življenja sta se angolska književnost in kultura v najširšem pomenu besede obogatili.

*Iz portugalsčine prevedla
Eva Mitič*